

Különleges szükséglet, sajátos ellátás Esetismertetés és szakmapolitikai reflexió a gyermekvédelmi szakellátásban élő, kettős szükségletű gyermekekről

PECHAN ESZTER¹ – FARKAS-KARSAI PÉTER²

pechaneszter.csalogany@gmail.com

farkas.peter@fovaros.ogysz.hu

ABSZTRAKT

Az absztrakt célja a Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének 2024. évi országos szakmai konferenciáján elindult közös gondolkodás folytatása, mely során a gyógypedagógia és a gyermekvédelem kapcsolódási pontjai mentén keressük a válaszokat arra, hogy miként lehet a különleges szükségletű gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek életminőségét javítani. A szakmai párbeszéd az interdiszciplináris együttműködésen alapuló módszertani megújulásra, rendszerszintű kérdések átgondolására fókuszálva kíván reflektálni a területet hangsúlyosan érintő problémák megoldási lehetőségeire. Távfati célként tűzzük ki egy olyan elméleti és gyakorlati segédanyag kidolgozását, ami segítséget jelenthet akár országos szinten is az érintett gyermekek ellátására vonatkozóan.

Kulcsszavak: intellektuális képességszavar, gyermekvédelmi szakellátás, különleges gyermekotthon, gyermekek szükségleteihez igazodó ellátás

<https://doi.org/10.52092/gyosz.2025.3.8>

BEVEZETÉS

A hazai gyermekvédelem intézményrendszere három fő területre bontható.

A gyermekjóléti alapellátás célja a prevenció és a gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése, miközben a gyermek saját családjában nevelkedik (Veczkó, 2007).

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámiügyi igazgatásról (továbbiakban: Gyermekvédelmi törvény) a családjukat ideiglenesen, vagy tartósan nélkülözni kényszerülő gyermekek számára a gyermekvédelmi szakellátás biztosítását írja elő. A gyermekek védelmét személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások, illetve gyermekvédelmi szakellátások, valamint hatósági intézkedések biztosítják.

Az otthont nyújtó ellátások teljeskörű ellátást biztosítanak nevelőszülőnél, vagy gyermekotthonban történő elhelyezés útján. A szakellátás oka lehet a rossz szociális helyzet, családi krízis, szegénység, kábítószer-fogyasztás, szülői készségek hiánya, pszichológiai vagy pszichiátriai, magatartási problémák, vagy gyermekbántalmazás és elhanyagolás (Krámer & Szotyori, 2005), valamint az, hogy az alapellátásban nyújtott segítség nem volt elégséges a gyermek helyzetének rendezéséhez (Herczog, 2007). Különleges

szükségletűnek számít a három életévnél fiatalabb, illetve a tartós betegséggel vagy fogyatékkal élő gyermek, fiatal (Gyermekevédelmi törvény). Jelen absztrakt fókuszában az intellektuális képességzavart mutató gyermekek állnak.

EREDMÉNYEK

A szakellátásban minden harmadik gyermek különleges, vagy speciális ellátásra szorul (Resperger, 2012). A különleges gyermekotthonban élő, intellektuális képességzavart mutató gyermekeknél magas számban megjelennek pszichiátriai kórképek, mely kettős szükséglet megállapítását indokolná. A kettős szükségletű, intellektuális képességzavart mutató gyermekek szükségleteihez igazodó gondozási helyek jelentősen korlátozottak. Sürgető feladat a férőhelyek bővítése, valamint a különleges gyermekotthonok lakóinak állapota szerint a törvényileg előírt csoportlétszámok és dolgozói státuszok számának átgondolása.

A viselkedési tünet lehet egy alapvető szükséglet arra, hogy megértsük a kiváltó okokat. A magatartási problémák biológiai-pszichológiai-szociális hátterűek (Bank, 2016; N. Kollár & Szabó, 2004; Vernooij, 2000; Volentics, 2000). Minden viselkedészavart mutató gyermek egyedi (Reményi, 2021), szükséges az érintett gyermek teljes körű állapotmegismerése, az erősségeire alapozó beavatkozás részletes megtervezése (Höföflerné Pénzes, 2017). A tünetgazdag viselkedésű gyermekek szenvednek, melyből szorongás, vagy agresszió fakadhat (Perry, 2015). Életminőségünk döntően a kapcsolataink minőségén múlik (Csíkszentmihályi, 2018), a szakellátásban élő gyerekek esetén a dolgozók magas fluktuációja a családi kapcsolatok kiszámíthatatlansága, a szegényes külső kapcsolatok meghatározók ebből a szempontból. A családjukból kiemelt gyermekeket gyakran kirekesztik kortársaik, vagy a pedagógusok is (Rácz, 2006), mely kirekesztettség súlyosbodik a fogyatékkal élő személyek esetén attól, hogy zárt világban élnek, számukra a kizártság érzése a mindennapok része (Bánfalvy, 2012). E folyamat eredményeként a személyiségfejlődést befolyásoló negatív énkép alakulhat ki (Radványi, 2007), a gyermekotthonokban élő gyermekek általában önismereti hiányosságai kudarcorientált, vagy kudarcckerülő viselkedést okoznak, gyakoriak a kapcsolati zavarok, feszültség- és indulatkezelési problémák, agresszivitás, kommunikációs nehézségek (Volentics, 2000). A külsőleg megfigyelhető viselkedés támpontokat ad az esetleges mögöttes nehézségekre (Myschker & Stein, 2018). Ha a viselkedészavarokra alapvető gyermeki jogként, tünetként és az inadaptálódási folyamat jelzőjeként tekintünk (Volentics, 2000), pontosabb információt kaphatunk arra vonatkozólag, hogy az adott gyermek mely területen igényel fokozottabb támogatást.

Esetismertetés

Az esetismertetés alanya jelen kibővített absztraktban „E” jelöléssel kerül megnevezésre. Családjának előtörténetében halmozódás lelhető fel mind az intellektuális képességzavar, mind a halmozottan hátrányos helyzet tekintetében. A gyermeket 6 évesen emelték ki a családjából és helyezték el nevelőszülőnél két testvérével. Az érzelmi, fizikai elhanyagolás és bántalmazás elszenvéde mellett felmerült a szexuális erőszak gyanúja. „E” jelezte, hogy az apa rendszeresen szexuális erőszakot követett el vele szemben, melyet az igazságügyi orvosszakértői vizsgálat nem igazolt arra hivatkozva, hogy a gyermek az eseményeket nem logikus sorrendben mondta el.

Több gondozásihely-váltás történt, öt nevelőszülői elhelyezés szűnt meg „E” gyakori agresszív viselkedése miatt, míg végül 2021-ben egy különleges gyermekotthonban kapott elhelyezést. A köznevelésben töltött életútja alatt megfigyelhető volt, hogy a szakértői véleményekben a gondozási helyek változá-

sakor a kapott diagnózis is váltakozott tanulásban akadályozotttról értelmileg akadályozottra, vagy fordítva. 2021 novemberében a gyermekvédelmi szakértői bizottság szakvéleménye alapján kettős szükséglet került megállapításra intellektuális képességzavar és súlyos pszichés tünetek egyidejű fennállásának okán, mely szükséglet két év múlva ismét megerősítést kapott.

„E” viselkedésére jellemző az erős szexuális túlfűtöttség, a verbális és fizikai agresszió, mely viselkedésformák társai és a vele dolgozó felnőttek felé egyaránt megnyilvánulnak. Tetteinek következményeire rálátása nem alakult ki, annak ellenére, hogy az iskolai és gyermekotthoni szabályokat ismeri, azokat betartani nem tudja. Gondolkozásmódja énközpontú, decentralálása erősen nehezített. Az alapérzelmek felismerése is komoly nehézséget okoz számára, ugyanakkor mások szándékainak felismerésére képes, de azokat figyelmen kívül hagyja, empátiás készsége gyenge. A számára feszültséget keltő helyzetekben megküzdési stratégiái inadekvátak, insufficiensek, ilyenkor rendszerint agresszív, explozív indulatkezelési nehézségek jelentkeznek erős szexuális töltettel, tetteit megbánás nem követi. Magatartása gyakran közvetlenül és súlyosan veszélyeztető, ezért rendszeresen vált szükségessé mentőszolgálat igénybevétele, mely az intézményben töltött utolsó két évében fokozott rendőri megerősítéssel történt, több ízben csak vezetőszáron, bilincsben tudták biztonságosan kórházba szállítani őt. Ezekben az esetekben „E” különböző pszichiátriai osztályokon kapott kezelést, gyakran az akut részlegre történő felvétel vált indokolttá. 2024-re már állandósultak részéről a gyermekek és az intézmény munkatársai felé történő szexuális erőszak kísérletek, melyek egy ízben ájulásig történő fojtogatással egészültek ki. Ettől az alkalomtól fogva „E” elhatárolása a szexuális erőszak elkövetésére és a fojtogatásra hangsúlyossá, általa világosan megfogalmazott akarattá alakult át. „E” súlyosan veszélyeztető magatartásának, markáns viselkedésromlásának, ön- és közveszélyessé váló állapota okainak ismertetésére jelen absztrakt nem vállalkozik, a családon belüli okok, környezeti hatások, rendszerabúzusok, a pszichiátriai ellátás anomáliái és az intellektuális képességzavart mutató személyek pszichoterápiás megsegítésének igen korlátozott lehetőségeinek együttes fennállása járult hozzá ehhez az élethelyzethez. Átgondolásra javasolt kérdés, hogy valójában ki(k) az áldozat(ok) egy ilyen folyamat során. Az érintett gyermek, a veszélyeztetett gyermekek, az ellátást végző felnőttek egyaránt kiszolgáltatott helyzetben vannak, melyre magas szakmai színvonalú, átgondolt, komplex ellátással lehet megoldást találni oly módon, hogy minden érintett segítséget kaphasson.

Végezetül két gyermek hangját kívánjuk kihangosítani abból a célból, hogy érezhetővé váljon az a nagyfokú kiszolgáltatottság, melyben élnek. „E” az intézményben töltött utolsó hetekben megfogalmazta, hogy úgy érzi: *„Senki sem tud nekem segíteni, hogy megszűnjenek a dührohamok.”* Egy vele egy csoportban élő gyermek pedig azt mondta: *„Ez életem legjobb karácsonya, mert nem kell attól félnem, hogy „E” megerőszkol.”* „E” a pszichiátriai osztályok akut részlegén többször kényszerült úgynevezett rögzítésre. Az egyik ilyen alkalom után kísérletet tettünk érzéseinek beazonosítására, mely szegényes aktív szókinccse és érzelme-felismerési nehézségei miatt akadályokba ütközött. A felkínált érzésskálából a következő három érzést választotta ki: magányos, tehetetlen, rettegő.

KÖVETKEZTETÉSEK

Kiemelten fontos feladat az intellektuális képességzavart és egyidejűleg súlyos pszichés tüneteket mutató kettős szükségletű gyermekek vonatkozásában történő multidiszciplináris szemléletű együttgondolkodás, szakmaközi együttműködés és nyílt kommunikáció annak érdekében, hogy az érintett gyermekek ellátására módszertani útmutató és szakmai szabályozás szülessen.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bánfalvy Cs. (2012). *Gyógypedagógiai szociológia*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Bank É. (2016). Pszichés és viselkedési problémák megjelenése enyhén értelmi fogyatékos gyermekek körében. *Gyógypedagógiai Szemle*, 44(1), 15–30.
- Csikszentmihályi M. (2018). *Flow-áramlat*. Akadémiai Kiadó.
- Herczog M. (2007). *A gyerekek családból való kiemelésének – intézményi elhelyezésének megelőzése, elkerülése*. Kézirat. URL: https://pkg2009.gportal.hu/portal/pkg2009/upload/614923_1242719757_03795.pdf Letöltve: 2025.08.10.
- Höfflérné Pénzes É. (2017). A tanulási és magatartási problémák összefüggései a végrehajtó funkciók tükrében. *Gyógypedagógiai Szemle*, 45(4), 259–272.
- Kálmán Zs. & Könczei Gy. (2002). *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Osiris Kiadó.
- Krámer V. & Szotyori V. (2005). Intézményben élő gyermekek: megelőzés és alternatív gondoskodás. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 14(5), 8–12.
- Myschker, N., & Stein, R. (2018) *Verhaltensstörungen bei Kindern und Jugendlichen: Erscheinungsformen-Ursachen-Hilfreiche Maßnahmen*. Kohlhammer Verlag. <https://doi.org/10.17433/978-3-17-032967-6>
- N. Kollár K. & Szabó É. (2004). *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó.
- Perry, B. D. (2015). *A ketreche zárt fiú*. Park Kiadó.
- Radványi K. (2007). A személyiség fejlődését és vizsgálatát nehezítő tényezők fogyatékossgal élő személyeknél. *Erdélyi Pszichológiai Szemle*, 8(1), 1–30.
- Rácz A. (2006). A gyermekotthoni nevelés kihívásai, a nagykorúságuk előtt álló fiatalok jövőképe. *Kapocs*, 5(4), 14–31.
- Rausch A. (2013). Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek és fiatalok néhány jellemző iskolai problémája. *Iskolakultúra*, 23(11), 101–116. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/21447>
- Reményi T. (2021). A viselkedészavart mutató tanulók jogszabályi helyzete nemzetközi kontextusban – különös tekintettel a szabályszegés következményeire. *Neveléstudomány | Oktatás – Kutatás – Innováció*, 9(4), 47–61. <https://doi.org/10.21549/NTNY.35.2021.4.3>
- Resperger R. (2012). A gyermekvédelmi szakellátás Magyarországon: a családközi elhelyezés helyzete. *E-Conom*, 1(2), 130–142. <https://doi.org/10.17836/EC.2012.2.130>
- Veczkó J. (2007). *Gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai nézőpontból*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Vernooij, M. A. (2000). Verhaltensstörungen unter psychologischem Aspekt. In Borchert, J. (ed.). *Handbuch der sonderpädagogischen Psychologie*, (pp. 32–45). Hogrefe Verlag.
- Volentics A. (2000). Nehezen nevelhető inadaptált gyermekek a közoktatás és a gyermekvédelem intézményeiben. In Illyés S. (szerk.). *Gyógypedagógiai alapismeretek*. (pp. 601–654). Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.

Jogszabályok

1997. XXXI. Törvény a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról.